

УДК 325(460)“15/18“(049.3)

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6932021.7>

Критички осврт

Сања Шуљагић*

Институт за политичке студије, Београд

РАЗВОЈ ФИЛИПИНСКОГ ИДЕНТИТЕТА И ШПАНСКА КОЛОНИЗАЦИЈА ФИЛИПИНА ПРЕМА ВИЂЕЊУ САЊЕ СТОШИЋ – КРИТИЧКИ ОСВРТ

Сажетак

У монографији-првенцу *Колонијална политика Шпаније: Филипини као студија случаја* хиспаниста и политиколог др Сања Стошић је први пут у српској научној литератури у облику једне књиге приказала и анализирао почетак и развој идентитета државе-архипелага Филипини и шпанску колонизацију Филипина од половине шеснаестог века до двадесетог века, од када та држава постаје Република Филипини. У склопу описа развоја аутохтоног филипинског идентитета и периода хиспанског колонијалног уобличавања филипинског образовног, друштвено-административног и културног система од половине шеснаестог века до

* sanja.suljagic@ips.ac.rs

двадесетог века, ауторка монографије уједно приказује и рађање и развој империјалне прекоокеанске трговине, односно развој хиспанске, англосаксонске и глобалне прекоокеанске економије, као и сукоб концепта монархизма и антимонархизма у осамнаестом и деветнаестом веку.

Кључне речи: Филипини, филипински идентитет, шпанска колонизација, англосаксонски либерализам, прекоокеанска трговина, глобална економија

Све до недавно држава Филипини, као једна на први поглед Србији не толико географски, културолошки и геополитички блиска и значајна држава, није била много истраживана нити у српској публицистици намењеној широј читалачкој публици, нити у српској научној литератури, иако су читаоцима у Србији доступни многи преводи научних и других радова на тему историјских, друштвено-политичких и економских питања унутар колонијалне политике Шпаније у земљама хиспанског говорног подручја и азијско-пацифичке регије. Међутим, ове године Институт за политичке студије је објавио једно значајно пионирско дело у српској научној литератури, монографију др Сање Стошић *Колонијална политика Шпаније: Филипини као студија случаја*, насталу на основу ауторкине докторске дисертације из 2016. године о културолошким особеностима Филипина у шпанском колонијалном периоду. Ова монографија се такође надовезује и на низ научних радова из области културологије и комуникологије које је др Сања Стошић објављивала у домаћим и међународним часописима и конференцијским зборницима на тему идентитета, дискурса, религије и политичке социологије, уз упоредна истраживања у области историје азијско-пацифичке регије, којом се као предметни наставник ауторка бавила на Филолошком факултету Универзитета у Београду и у оквиру учешћа у међународном пројекту „Пут свиле“, покренутом од стране Центра за студије Азије.

Монографија *Колонијална политика Шпаније: Филипини као студија случаја* је значајна, пре свега, због тога што је у њој на једном месту сакупљено и у српској литератури по први пут објављено синтетизовано знање о развојним цивилизацијским процесима на случају (о случају) Филипина у подручју Азије и Пацифика који су битно и утицали и одсликавали развојне цивилизацијске процесе у читавом свету. У овој монографији су први пут на хронолошки јасан и методолошки прегледан начин исцрпно предочени узроци, процеси и последице средњовековног и модерног шпанског и

европског империјалног и колонијалног процеса на подручју Азије и Пацифика, кроз приказ филипинског културног идентитета и његове трансформације од времена доласка шпанских и мексичких истраживача Виљалобоса и Легаспија на филипинско острво Себу и успостављања првих шпанских насеља на архипелагу Филипине средином шеснаестог века, а потом све касније до двадесетог века. У монографији је, уз приказ процеса успостављања шпанског образовног, друштвено-административног и економског колонијалног система на Филипинима, такође приказано како се у „периоду Шпаније на Пацифику“ (*Pacific Century*) одвијала борба за војну, економску и идеолошку превласт између трговачких компанија под подаништвом Римокатоличке цркве и компанија држава окренутих протестантској и калвинистичкој радној етици које су изнедриле агенду економског либерализма и анархистичког антимонархизма и антиклерикализма. На тај начин, кроз студију случаја Филипине у монографији је индиректно приказан корен и постојаност мотива и механизма колонијализма и империјализма у целини, независно од испољавања државних и идеолошких разлика и метода колонијализма у процесу успостављања модерне глобалне економске политике у свету.

Истовремено, у монографији *Колонијална политика Шпаније: Филипине као студија случаја* такође је објашњен и развој глобалне економије у свету, тако да она уједно читаоцима у Србији, који су и сами сведоци различитих војних и невојних метода и процеса савремене колонизације и глобализације, индиректно, али ипак садржајно, даје историјска теолошка, философска, геополитичка, антрополошка и политиколошка објашњења корена савременог глобализацијског процеса у целини. Многи савремени српски политиколози, философи и економисти, који су детаљно упознати са идеологијом и теоријама Оливера Кромвела, Џона Стјуарта Мила, Карла Маркса, Томаса Хобса или Томаса Малтуса, нису имали могућност да се кроз званични српски образовни програм довољно информишу о геополитичким и економским узроцима и последицама Опијумских ратова у Кини, или колонизације и модернизације Индије, Филипина, Јапана или Анадолије кроз историју, да не говоримо о „обичном“ читаоцу који не зна да су у периоду пред и у току нововековне колонизације Филипина и прекоокеанске трговине између Филипина, Мексика и Севиле запосленици венецијанских и ђеновљанских робовласничких и трговачких компанија преко црноморске луке Кафа посредовали у копненој међународној трговини између Европе и Азије и продавали словенске, грчке и татарске робове по Медитерану и

Европи, због чега је све до почетка европске трговине афричким робовима Јадранска обала била називана „робовском обалом Европе“. Такође, ова монографија је значајна за савремене српске политикологе, етнологе и историчаре и због тога што описује како се процес колонизације Филипина и успостављања међународне прекоокеанске трговине филипинским галеонима у време владавине шпанских Хабсбурга и Бурбона, одигравао у доба отоманске турске колонизације Балканског полуострва, када су преци данашњих Срба живели у сеоским задругама и у њима вековима мукотрпно одржавали свој дотадашњи идентитет, а затим је заједничко за оба случаја колонизације Филипина и Србије да је у њима отприлике у исто време покренут процес револуција и трансформације њихових дотадашњих идентитета у склопу нових модерних облика колонијализма од деветнаестог века до данас. Због свих тих разлога, монографије као што је монографија *Колонијална политика Шпаније: Филипини као студија случаја*, потребне су и драгоцене у савременој српској научној литератури за компаративно допуњавање постојећих знања о суштини и методологији примене опште глобалне идеје колонијализма и империјализма војним и невојним методама у различитим деловима света.

Текст монографије *Колонијална политика Шпаније: Филипини као студија случаја* подељен је на три дела. У првом делу „Империјалистичка политика Шпаније – Филипини, бисер оријента“ описане су опште географске карактеристике Филипинског архипелага; порекло, језик, књижевност и културолошке особености прехиспанских Филипинаца; њихова традиција, обичаји, друштвена стратификација; као и особеност друштвеног уређења домицилних Тагалога и Висајаца. У другом делу првог поглавља ауторка је описала развој филипинских поглавиштава, односно предмодерне класне поделе друштва на различитим нивоима политичке власти и друштвеног уређења као основе економског система производње; религијска уверења и родну идеологију; доминантне религијске ритуале и пре-хиспанску културу предака Филипинаца, уз опис специфичног симбола женствености и жене ратника „Бинукот“.

У другом делу, под називом „Шпански Пацифик и рађање глобалног света“, методолошки и садржајно се надовезујући на приказ резултата археолошких, етнологских и антрополошких истраживања филипинског паганског праисторијског периода представљеног у првом делу монографије, ауторка је приказала геоморфолошке, економске, правно-административне и религијске карактеристике и геополитичке околности у којима

су заснована прва шпанска насеља, затим развој Маниле као мултикултуралне административне и економске престонице Филипина; стабилизацију новоуспостављеног шпанског црквеног и економскополитичког система; однос шпанских власти према урођеничком становништву; развој трговине галеонима и њен утицај на такозвани *сребрни век Азије*. Насупрот томе, трећи део монографије, под називом „Бреме и дарови колонијалног наслеђа“, након описа изазова, успеха и проблема са којима се шпански клер суочавао у току успостављања римокатоличког религиозног система на архипелагу Филипини, даје подробен приказ формирања филипинске интелектуалне елите; њене борбе за независност; кризе шпанског режима; развоја филипинског верског милитаристичког покрет(а) под називом „Rayson“ и револуције као симбола филипинске независности; те и формирања филипинског националног идентитета у светлу хиспанизације, англосаксонске либерализације и глобализације у целини.

У уводним разматрањима на почетку монографије објашњено је да се почетни период колонизације Филипина одвијао након периода освајања Цариграда и колонизације Анадолије и Балканског полуострва од стране отоманске турске војске, након чега су отомански Турци контролисали главне копнене токове трговине из Европе према Азији и главне поморске путеве из Европе према Леванту. Због те историјске чињенице португалски и шпански морепловци и трговци су потражили нове поморске руте за међународну трговину, и након што је 1521. године португалски морепловац Фердинанд Магелан допловио до једног од филипинских острва Себу, било је започето постепено освајање архипелага Филипина, које је 1565. године у пракси довршио Мигел де Легаспи, освојивши острво Лузон и одредивши Манилу као главни град Филипина.

Будући да је римски папа такозваним *Александријским булама* дао дозволу шпанским мисионарима да покрштавају „нецивилизоване“ паганске народе, односно владар царства је одређивао мисионаре задужене за преобраћавање урођеника са новооткривених простора, а затим за конфискацију и предају имовине новооткривених многобожаца и јеретика Римској цркви, мисионари су били кључни за успостављање образовног и правног система на филипинском архипелагу, као и за трансформацију и развој филипинског друштва до модерног доба. Кроз читав тај период, због утицаја различитих механизма европске империјалистичке и колонијалне идеологије на Филипине од средине шеснаестог века до 1898. године, када су постали и прва

република у Азији - Република Филипини, Филипини су пролазили кроз један посебан процес хиспанског колонијалног конструкта државног филипинског идентитета, који је у себи сажимао претхришћански пагански филипински идентитет са хиспанским римокатолицизмом, а потом и са северноамеричком демократијом и модерним и постмодерним конструктом филипинског државног идентитета.

Како ауторка објашњава, отомански Турци су, након што су заузели Цариград 1453. године, блокирали устаљене поморске руте које су водиле до млетачких и ђеновљанских трговачких енклава у Леванту. Затим је Магеланово откриће мореуза који раздваја копно Јужне Америке на северу од архипелага Огњене земље на крајњем југу дозволило путовање из Атланског у Тихи океан, што је Шпанцима омогућило да покрену експедиције у нове пределе, мењајући дотадашњи мото Карла Петог *non plus ultra* (лат. „до овде и ни корак даље“) у освајачко гесло *plus ultra* (лат. „још даље“). У том почетном делу монографије пружен је и увид у природу ривалства Шпанаца и Португалаца у једном успостављеном таласократском систему освајања прекоокеанских колонија и очувања профитабилних трговачких путева истока од Гое, Макаоа или Тимора до Филипина или Перуа под влашћу једног краља и папске власти. Ти подаци заправо објашњавају, из призме случаја колонизације Филипина, како су, још од римокатоличког теолога и филозофа Томе Аквинског у тринаестом веку који је оправдавао робовласништво, све до британског политичара Винстона Черчила који је у двадесетом веку у својим мемоарима оправдавао западни колонијализам над северноамеричким Индијанцима или аустралијским Аборицинима изјавом да је „виша и мудрија раса дошла и узела њихове домове“, заправо у корену стварања глобалне светске економије под паролом „просвећивања“ и цивилизовања урођеничког становништва у таргетираним колонијама биле геоекономске прекоокеанске колонијалне аспирације појединих моћних држава и корпорација подржане жељом за профитом и различитим расним социобиолошким и антрополошким теоријама. С друге стране, иако то није директно наведено у тексту дела, приказ различитих процеса колонизације Филипина описаних у овој монографији наводи на подсећање да су након развоја технолошких средстава, локалних трговачких и војних морнарица које су освајале и трговале производима из далеких земаља-колонија, и последичног развоја банкарства и европских трговачких гилди-градова, на бакрорезима браће Анреаса и Јосифа Шмуцера и осталим бакрорезима

и илустрацијама у осамнаестом веку, били чести прикази хабсбуршких владара са приказима античких паганских богова око њих, као персонификације „владара који ратом доноси мир“. Касније у двадесетом веку персонификација моћног императора је била оличена и у филмовима о „варварским“ северноамеричким Индијанцима, Балканцима и осталим урођеничким народима које су странци из далеких земаља морали да цивилизују, освајајући их, пљачкајући их и „просвећујући их“, наводно доносећи тако мир и том подручју и читавом човечанству. У том смислу већ подаци из уводних разматрања ове монографије објашњавају мотивацију и „дух времена“ у одређеним етапама колонијализма, без обзира да ли се радило о шпанско-монархистичком типу колонијализма или англосаксонском економском либералном типу колонијализма на острвима азијско-пацифичког региона.

*

У првом делу монографије под називом „Империјалистичка политика Шпаније – Филипини, бисер оријента“, уз опис географије и природних датости Филипина, као и локалног филипинског становништва забележеног на првим фотографијама и илустрацијама, приказано је како су Филипини, као држава-архипелаг сачињена од 7.107 острва која се простиру у форми троугла између Тајвана на северу и Индонезије на југу, иако подложна неповољним утицајима различитих геоморфолошких и временских непогода и катаклизми, због свог привлачног стратешког положаја пре колонијалних мисија Шпанског царства вековима била изложена директном и индиректном културолошком утицају Кине, Индије и Арабије. У пре-хиспанском периоду Филипина после акумулације и расподеле почетног природног богатства, настанак и развој првих поглавиштава, који се уочава током првог миленијума после Христа, читовао се у повећању становништва и величини насеобина и у израженом друштвеном раслојавању из бескласне друштвене организације у друштвене групе са оформљеном војном елитом, групе са издвојеним имућним појединцима (тзв. мања плутократска друштва) и са развијеном владајућом елитом. С друге стране, локална инострана трговина је условила ширење морских и речних трговинских мрежа, односно развој градова-државица и трговачких средишта, углавном дуж обала и главних речних токова у различитим подручјима Филипина.

Пре доласка шпанских мисија, међу филипинским урођеницима је владао култ природе и култ предака, а још од далеке прошлости уносна трговина на територији архипелага допринела је ширењу

прилично осетног утицаја Кине, Јапана, малајских народа, Индије и муслиманске заједнице. Регионална трговачка мрежа функционисала је још у доба кинеске Сунг династије (960-1279), када су из филипинских приморских градова биле слане трибутарне мисије првих трговаца-плутократа у Кину и када је био активан рад канцеларије за поморску трговину са арапским и индијским народима, Јавом, Борнеом и Маи острвљанима, у склопу чега су се продавале мирисне биљке, фини челик, различити метали, полудраго камење, бисери као најпрепознатљивији производ, слоновача, рогови носорога, тканине, дрво, и остали трговачки производи. Шпанци су, мотивисани идејом шпанске универзалне монархије, као и богатством Индије, Кине и пацифичког подручја, од шеснаестог века основали базу у близини Молучких острва (Острва зачина), и ангажујући шпанске, и међу странцима углавном португалске и италијанске морепловце и картографе, истраживали су Филипински архипелаг, Микронезију и острва Меланезије и Полинезије. Занимљиво је, како приказује ауторка у монографији, да главни циљ првих шпанских експедиција није било оснивање трајне насеобине на Филипинима, већ првенствено проналажење повратне руте преко Пацифика, зване *vuelta del Poniente*. Од 1570. године преко луке Манила се одвијала трговина америчког сребра и кинеске свиле, што је утицало на формирање ране модерне економске зоне и такозваног *манилског система* који се заснивао на вишеструким везама и тржишту монополистичке и слободне трговине, триангуларне размене и билатералне или мултилатералне комуникације са Кином у периоду Минг династије, са Јапаном у Азучи-Момојама и Токугава периоду, и такође преко лука Гванжу и Нагасаки све до Мексика и лука источне и југоисточне Азије крајем шеснаестог и почетком седамнаестог века. Оно што ауторка истиче као важан догађај у периоду зачетка трговинске глобализације је смањење количине сребра које је из Америке стизало на Филипине, што је условило промене у односима Шпаније са Кином и Јапаном и временом усталичило Манилу као престоницу азијско-америчке трговине. У склопу система трговине шпанским бродовима галеонима, готово 90% количине сребра је стизало из рудника вицекраљевства Нове Шпаније и Перуа, којим је шпанска краљевина финансирала војне трошкове и чувала монетарну стабилност, док је други део сребра био превожен у Азију и употребљаван као главно платежно средство. С друге стране, шпански галеони су из Азије у Европу довозили свилу, порцелан, драго камење, слоновачу, лаковане предмете, зачине, чај и остале тражене производе.

Што се тиче реконструкције претколонијалног, односно пре-хиспанског начина живота на Филипинима, ауторка објашњава да је иста само делимично могућа, и то превасходно захваљујући доприносима артефаката и археолошких остатака пронађених у прехиспанским насеобинама и гробницама. Током деветнаестог и двадесетог века било је више теорија о насељавању архипелага и утицају индонежанске, малајске и аустронежанске културе на развој Филипинаца, али првенствено се у погледу народа Филипина истицала њихова мултикултуралност, односно мешање црначке аустралоидне расе (Негритоса или Пигмеја из Океаније), индонежанско прото-малајских народа и других досељеника. С тим у вези, назначено је да су сазнања о првобитној прото-Тагалог култури, односно о пореклу, природи филипинских урођеника и њиховом друштвенополитичком уређењу више митског карактера, будући да се истраживање тог периода углавном ослања на фолклор, обичаје и традицију као главне изворе, односно рани шпански хроничари су се ослањали на филипински фолклор и богати корпус филипинске народне књижевности неговане пре шпанске колонизације. Народне приче (басне, бајке, легенде и слично) из прехиспанског времена садржале су бројне митолошке елементе и осликавале обичаје и веровања попут, нпр. мита о стварању света *Bukidnon Folk Tale*, са главном функцијом појашњења неког природног феномена. Уз артефакте пронађене на различитим локалитетима Филипина и усмена предања домородачког становништва, о којима сведоче бројна дела шпанских хроничара, драгоцене историјски подаци су и рани кинески историјски извори и царски трговински извештаји и путописи сведока и учесника трибутарних мисија сланих са Филипина у Кину од десетог до петнаестог века, а такође и бројни малајски текстови и поједина сазнања о градовима попут Маниле, Сулуа и Магинданаа дата у хроникама Борнеа од четрнаестог до шеснаестог века, које описују склапање бракова између припадника брунејског и филипинског елитног друштвеног слоја, и које такође описују поморске нападе на филипинске градове и улогу филипинских владара у међународној трговини.

Као што је већ поменуто, пре доласка Шпанаца Филипину су били изложени трговачком утицају моћних околних сила попут Јапана, различитих малајских народа и Кине, и то поготово у доба трговачких активности кинеске Минг династије, када су на Филипинима настали мали лучки градови-државице који су функционисали као космополитски и трговачки центри са по више од 100.000 становника, од којих су многи били пореклом из

југоисточне Азије (Кинези, Индијци, Арапи, Турци, чак и трговци из Јерменије). Самодоволне прехиспанске друштвене заједнице, тзв. *барангаји* (*barangay*), неговале су обичај колективног рада под вођством поглавара на основу идеје друштвеног јединства, а не примене силе. Због ипак малог броја писаних историјских извора о аутохтоном становништву пре 1521. године, основни извори за истраживање Филипина тог периода биле су хронике свештеника или мисионара од средине шеснаестог века па надаље – те, будући да су ти извори били писани из перспективе културно-цивилизацијског оквира римокатоличке мисли, односно „другога“, били су прожети различитим вредносним судовима и интерпретацијама датог историјског материјала.

Упркос донекле пристрасној истраживачкој перспективи, хроничари су јасно уочили да, упркос одређеним разликама, систем писама који су Шпанци затекли на различитим филипинским острвима имао је у основи сличне одлике и водио је порекло од браманских буквара Индије употребљаваних на југоистоку Азије. Опонашајући модел писања сличан санскриту, народи југоисточне Азије су постепено развили облик сопственог писма „*kawi*“, којим је још око осмог века пре Христа био бележен стари малајски и јавански језик. Од дванаестог века са Мелаке се ширио јак утицај муслиманске религије која је средином четрнаестог века успела да потисне браманизам, преносећи се на луке садашње Индонезије, да би се већ током шеснаестог века исламски утицај са југа Филипина проширио ка северу, допирући до острва Себу и града Маниле, а непосредно пред долазак Шпанаца био је осетан и на Висајским острвима и Лузону, али је био и заустављен потоњим процесом хиспанизације. Када су покрштени Филипинци престали да користе стари систем писања, временом су многе вредне информације о пред(т)колонијалној култури неповратно изгубљене због немогућности одгонетања пређашњих усмених предања. Међутим, иако су рана дела шпанске историографије у вези са Филипинима била добрим делом субјективно обојена, она су ипак, будући да су била писана у циљу извештавања, истовремено садржала вредне историјске, географске и етнографске информације. По налогу Савета Индија и представника мисионарских редова, поменути извештаји имали су форму упитника и садржавали су информације о геоморфолошким карактеристикама филипинских провинција и регионалних и етнографских особености архипелага; начину живота, менталитету и прехиспанском корену и традицији домородачког филипинског становништва; економским проблемима; односу између новоуспостављене цркве и световне

власти; као и стању у јавној управи, правосуђу и осталим органима колонијалног апарата на Филипинима.

Први језуитски хроничар Педро Тирино је у својој хроници *Historia de la Provincia de Filipinas de la Compañía de Jesús* следио хуманистичку етику са примесом еклектичког схоластичког приступа у теолошкој мисли у опису природног поретка новог света, тј. Филипина (онако како је дат од Господа Бога), и његовог моралног устројства (створеног од стране људи). Уз тврдњу да би захваљујући јеванђелизацији домицилни народ постао цивилизованији, Тирино је истакао природно окружење Филипина као пресудни фактор за разумевање менталитета становништва. Као највеће, најбогатије и политички најразвијеније острво на архипелагу, Тирино је истакао Манилу и описао је велике разлике међу урођеничким етничким групама, истичући, нпр. међу њима Илоканце као изразито педантан и чист народ. Други историчар, племић и Малтешки витез из Вићенце Антонио Пигафета је у свом делу *Primo viaggio intorno al mondo* описао флору и фауну и рудна богатства Филипина, гостопримство и начин исхране домодорачког становништва, као нпр. њихову конзумацију вина од палиног дрвета или хлеба, сирћета, уља и млека од кокоса, те разне врсте житарица, воћа и домаће животиње, док су каснији историчари посебно истицали плодност земље на Филипинима. Служећи се аналитичко-синтетичком и компаративном методом, ауторка монографије истиче да је суштински аутохтона филипинска култура била та култура која је одредила природу и развој урођеничке политичке елите, јер је локални културни образац и вредносни систем био повезан са политичким животом једне хијерархијски одређене друштвене заједнице, типа „газда“ – „клијенти“, што се свакако односило и на земљопоседника као „јачег“, односно на газду, и на његове раднике најамнике – задовољне „клијенте“. То је, као и у осталим државама југоисточне Азије, претпостављало двосмерну егзистенцијалну сигурност свих чланова друштва, како припадника владајућег друштвеног слоја који су живели од наплате закупнине земљишта, тако и припадника нижег друштвеног слоја који су радили у пољима господара. Истовремено, брзо прихваћена хиспанизација је још јасније утврдила друштвену стратификацију елитног положаја припадника владајућег друштвеног слоја као представника власти и прекршајних судија, јер је хришћанство које су проповедали новопридошли мисионари повезивало Филипине не само са Богом Творцем него и са ближњима у друштвеној заједници и било је кохезивни друштвени елемент уједињења филипинског народа.

Ипак, како објашњава ауторка, иако су урођеници, због углавном мирољубиве природе своје аутохтоне културе са појединим елементима поштовања моралних закона као и у хришћанству, релативно лако прихватили христијанизацију од стране шпанске цркве, Филипинци су временом тај процес доживљавали у стању културолошке дезоријентисаности и под притиском преоптерећености дажбинама које су морали да плаћају шпанским освајачима и клеру; односно морали су у једном таквом новоуспостављеном систему да на једној страни својим радом плаћају своју колонизацију и религијску конверзију, а на другој страни морали су да финансирају и трговину галеона и ратове које је водила Шпанија против других држава.

*

У другом делу монографије под називом „Шпански Пацифик и рађање глобалног света“, у којем читаоци могу да виде краљевски грб Маниле из 1596. године, приказ првобитног утврђења Маниле 1640-1650 на уљу на платну или мапу која приказује токове сребра на глобалном нивоу у седамнаестом и осамнаестом веку, објашњено је зашто је средњовековна Шпанија била сматрана тадашњим носиоцем идеје о универзалној монархији. Филипински архипелаг под управом вицекраљевства Нове Шпаније, односно Мексика, био је испрва замишљен као својеврстан политичко-економски продужетак Индија, а освајање и колонизација Филипина и откривање новог поморског пута између Филипина и Америке су омогућили остварење Колумбове жеље о повезивању Европе преко Америке са Азијом у прекоокеанској трговини различитим производима. Још пре доласка шпанског истраживача Легаспија 1565. године на филипинско острво Себу, у то подручје су долазиле шпанске мисије ради испитивања могућности за међународну трговину. У том смислу та ситуација у водама архипелага Филипини у неким својим елементима деломично подсећа на ситуацију са посадама северноамеричких бродова и осталих бродова „западне“ хемисфере, које су упловљавале у воде око архипелага Јапана и желеле да успоставе дипломатске и трговачке преговоре са Јапанцима. Међутим, ниједна западна држава није успоставила званичне дипломатске и трговачке односе са Јапаном све до 1853-1854. године, када је северноамерички адмирал Метју Пери упловио својом такозваном „Црном флотом“ у јапански Канагава залив близу данашњег града Јокохама. Ако се присетимо на какав начин је након Опијумских ратова у Кини била извршена колонизација Кине, као и ако узмемо у обзир чињеницу да је адмирал Пери следио инструкције из матичне

државе да демонстрира војну и технолошку моћ своје флоте, и уједно своје државе, пре него што започне прве преговоре са Јапанцима око успостављања дипломатских и трговачких односа између Јапана и Сједињених Америчких Држава, онда можемо и да лакше схватимо и каквим политичким и економским утицајима северноамеричких и британских влада и трговачких компанија су били изложени и Филипини од средине деветнаестог века. За разлику од владе Кине која је након Опијумских ратова морала да поднесе колонизацију под почетним неповољним условима, Јапан је испрва потписао са Северним Американцима *Уговор о миру* којим није требало да дозволи било какво одвајање своје територије или плаћање репарација, док су гости добили право да тргују са Јапанцима и њихов конзул је добио дозволу да живи у Јапану. Три године касније су и додатне јапанске луке биле отворене за трговину и северноамерички држављани су добили привилегију да им суди само конзул њихове државе, као и да тргују и обављају финансијске трансакције са локалним трговцима без директног надзора јапанских службеника, а касније су тај пример следиле и друге државе. Истовремено на тадашње јапанске интелектуалце је утицала британска емпиријска философија, економски либерализам и Спенсерова органска биологија и функционализам. Међутим, у случају колонизације Филипина три века раније, након што је Легаспи средином шеснаестог века основао прву шпанску насеобину Сан Мигел на острву Себу, он је успео, између осталог, и због међусобних сукоба локалних владара, да успостави контролу над већим делом филипинског архипелага и Филипини су постали саставни део шпанског краљевства. Затим је 1569. године Легаспи именован за гувернера и главног управника Филипина, успоставио је шпански систем енкомијенде и централне владавине до тада непознат на тим просторима и побољшао је трговачке односе са околним народима, поготово са Кинезима. Легаспи је прогласио Манилу престоницом и Манила је, захваљујући бројности становништва и релативној близини лузонских пиринчаних поља као главних извора хране, убрзо након тога постала средиште шпанске цивилне, војне, религијске и комерцијалне активности на филипинском архипелагу. На тај начин, Шпанија је преко Мексика, Перуа и Филипина успоставила контролу над транспацифичком трговином кинеском свилом, порцеланом и америчким сребром, које је највише продавала Кини, тако да је више од три века (1565-1815), под окриљем шпанске монархије, рута Севиља-Веракруз-Акапулко-Филипини била окосница свих трговачких активности између Кине, Индије и других оријенталних земаља, Америке и

Европе. Престоница Манила, вековима раније повезана трговином са Кином, Јапаном и југоисточном Азијом, била је у том периоду важно средиште прве глобалне трговачке мреже и уједно бастион шпанске колонизације Микронезије и ширења римокатоличанства на подручју Оријента. У читавом том процесу велику улогу су имали мисионари доминиканци и августинци, на челу са професором теологије на универзитету у шпанском кастиљанском граду Саламанка, Франсиском де Виториом, који је, иако осуђујући употребу силе и тираније, идеолошки оправдавао Шпанце, подржавајући „кастиљански суверенитет“ и право да се окупирају и колонизују „урођеници Филипина као мање цивилизовани народи“, које су Шпанци „морали да покрсте и образују ради њихове сопствене заштите и добра и ради одбране од њихових паганских суседа“. У овом важном делу монографије за разумевање почетака успостављања шпанског система образовања, црквеног система, правно-административне организације, урбанизације и развоја трговине на Филипинима, потребно је присетити се зачетака цезаропапистичког концепта „старог-новог Рима“, који је у четрнаестом веку пропагирао теолог и песник Петрарка, залажући се за идеју „враћања атмосфере паганског старог Рима средњовековном Риму“, између осталог упоређујући цара Јулија Цезара са „потенцијалним следбеником хришћанства који се путем оружја бори против његових противника“. На идеологију Петрарке почетком шеснаестог века надовезала се подршка папе Јулија Другог прекоокеанским освајачким походима тадашњег португалског краља Мануела, као и позив сликару Рафаелу да у папиној римској палати наслика слику *Атинска икола философије* са паганским античким философима, и да на тај начин симболично означи симбиозу тадашњег римокатоличког Рима са некадашњим старим паганским Римом и Атином. У доба италијанске и француске ренесансе симбиоза античке паганске митологије и теософије и античких максима „о рату свих против свих“, „човек је човеку вук“, и о „природном праву јачег да влада над слабијим“, изнедрила је нововековни монархистички империјални модел колонијализма очитован и у језуитском образовању филипинских и осталих урођеника у азијско-пацифичком подручју, а затим и антитеократску анархистичку (према Бакуњину званично антимонархистичку, али заправо Бисмаркову концепцију проширења Хабсбуршког царства) нихилистичку, либералну и социјалистичку политичку и моралну философију. Тако само на микро-плану случаја Филипина може да се и на макро-плану схвати природа Хобсовог и Русоовог поимања природног права, апсолутне власти, револуције и демократије

насталих на основу Хераклитове, Аристотелове, Платонове и Каликлеове мисли о “праву јачега” и уопште о етици у друштву и држави, односно, на случају изградње модерног филипинског идентитета могу да се схвате како нововековни језуитски елемент, тако и од 1880. године модерни масонски елемент у примени мисли о теократској и секуларној држави у друштвеној стварности Филипина.

Како је описано у другом поглављу монографије, на једном црквеном сабору из 1582. године, у складу са идејама професора Виторија, било је потврђено право римског папе да смењује локалне владаре који ометају спровођење мисионарских активности и било је потврђено поштовање индивидуалних, политичких и својинских права урођеника која нису била у колизији са ширењем Јеванђеља. Црквени сабори 1581-1586 године су потврђивали да су војни походи краљевих поданика и војника без употребе насиља били у сагласју са правом римског папе и монарха да шаљу црквена лица да проповедају Јеванђеље, док су око 1590. године доминикански бискупи водили расправе о концепту „универзалне владавине“ Кастиље над Индијама. У том смислу, у циљу омогућавања шпанској монархији да оствари зацртану саборну власт над „неверницима“, клеру је била дата привремена јурисдикција над филипинским урођеницима и, у том контексту, одредбе *Александријских була*, које су кастиљанским краљевима приписале право на Нови свет, биле су тумачене као својеврстан чин божанске владавине и заштите урођеничких права, јер су краљеви, као „универзални господари Индија“, имали обавезу да „безбожне“ народе упознају са римокатолицизмом, што је и одражавало њихово оправдавање секуларне или клерикалне превласти над освојеним територијама и народима и наплату данка над њима. Ретке случајеве примене силе у процесу покрштавања становништва мисионари су оправдавали својом „жељом да ослободе урођенике паганства“. Будући да је након крвопролића приликом освајања Америке Филип Други наредио да колонизација Филипина буде спроведена на мирољубив начин, колонизација и покрштавање урођеника су били спровођени релативно без употребе силе, и осим муслиманског дела становништва на југу архипелага, становници Филипина Шпанцима нису пружали јачи оружани отпор.

У првој етапи покрштавања становништва (1565–1578) шпански клер је упознавао и припремао локално становништво на христјанизацију; у другој етапи, тзв. „златном добу“ (1578–1609), будући да су мисионари стекли извесна културолошка и лингвистичка знања о Филипинцима, покрштавање локалне елите

је већ дало резултате; а у трећој етапи (1610–1635) под утицајем напада Холанђана и осталих искушења, у процесу покрштавања осећало се слабљење почетне намере шпанске монархије да устрајава у културном преображају Филипинаца. Генерално гледано, мисионари су обратили посебну пажњу на образовање жена и деце, поготово на образовање деце поглавара урођеника, а касније, по угледу на искуство из Мексика, настојали су да покрсте и саме поглаваре. Иако урођеничком становништву у почетку није био наметан шпански језик, његова употреба као *lingua franca* међу одређеним делом елите омогућила је уједињење и административну организацију државе на једном великом територијално и етнички разуђеном простору. Међутим, за разлику од британског, португалског или холандског колонијалног модела са углавном слабо развијеном административном структуром и продором трговачких компанија и фабрика на важним местима, шпанска монархија је припојила себи Филипине оснивањем малих насебина које су уз помоћ војске, чиновника и црквених лица контролисали надзорници или шефови *capataces*, контролишући на тај начин и трговину и експлоатацију природних богатстава колоније, али без претеране употребе силе. У седамнаестом веку већина филипинских друштвених моралних учења била је заснована на адаптацијама или преводима популарног дела *Doctrina Cristiana* (1597) језуитског теолога Роберта Кардинала Бељармина. Будући да су урођеници и пре доласка мисионара заснивали своје друштвено уређење у највећој мери на вредностима моногамије, поштовања предака и старијих људи, на уопштеном монотеистичком религијском уверењу и испуњавању обавеза, мисионари који су дошли после експедиције Легаспија релативно лако су успоставили своју црквену хијерархију на филипинском архипелагу.

Генерално, друштвене концепције Филипинаца нису биле радикално супротстављене основним принципима хришћанског морала, тако да су, на пример, обичаји Тагала у вези са давањем мираза и наслеђивањем били поштовани у судској пракси Шпанаца као обичајно право у споровима становништва. Шпанци такође нису санкционисали прехиспански обичај давања мираза од стране младожење, мада нису одобравали обичај куповине младе радом или новцем младожење. Урођеници су веровали да им покрштавање не само чисти душу од грехова, него и да их штити од болести. Усвајање тајне покајања допринело је јачању филипинског морала и етике, јер су Филипинци имали обавезу да бар једном годишње исповеде своје грехе. Да би могли да исповеде

вернике, мисионари су морали да савладају различите филипинске језике или су се Филипинци исповедали путем преводиоца, а постојали су и двојезични текстови са унапред формулисаним питањима која су била усмерена да наведу вернике да приликом исповести буду искрени. Под шпанским утицајем, односно пред појавом супериорних политичких фигура, дотадашњи сукоби међу крвно неповезаним домородачким племенима филипинског архипелага смањили су се и такође је нестало и племенских савеза. У постепено формираним градовима појавили су се обриси друштвених заједница европског карактера у којима су се образовали млади Филипинци, од којих су неки и одлазили у Шпанију и по повратку на Филипине оснивали су на Филипинима институције сличне европским. То, иначе, подсећа на процес образовања младих јапанских студената, који су се у почетку информисали о „западним студијама“ преко првих португалских и шпанских мисионара, затим преко повремених мисија западних и руских трговачких бродова, те пре успостављања званичног образовног система по мерама реформаторске Меици владе у другој половини деветнаестог века, и преко представништва холандске Источно-индијске компаније на малом острву Децима, где су Холанђани до 1857. године препродавали храну, оружје, одећу и остале производе из Европе Јапанцима, истовремено подучавајући западним наукама ограничени број јапанских студената до 1857. године.

С друге стране, из Шпаније су на Филипине биле уведене новине попут плуга, точка, централизованог административно-правног поретка, изградње болница, универзитета и система јавног образовања, док су технолошка достигнућа западне цивилизације унапредила економију и инфраструктуру острва. Шпанци су успели да организују градску управу уз минималну примену силе, односно успели су, осим у појединим случајевима, да на миран начин колонизују изоловане различите етничке племенске групе и да им наметну централни ауторитет и суверенитет упркос пређашњем систему међусобно изолованих племенских друштвено-политичких организација, или тзв. “барангај“ система. У том процесу спровођења империјалистичке политике црква (свештеници из црквених редова доминиканаца, фрањеваца, августиначка, језуита и реколета) и држава су биле нераскидиво повезане и државни службеници су преузели административне послове као што су били избор црквених кадрова и финансирање јавних расхода, увођење агрикултурних новина (кукуруза, какаа, кафе или шећерне трске из Америке), додељивање титула локалном племству (*principalia* или

principals) и стварање локалне олигархије. Угледне породице које су чиниле филипинску политичку елиту настојале су да задобију наклоност и обезбеде протекцију црквеног пароха тако што су пружале услуге и донирале материјална средства неопходна за рад и опстанак локалних цркава. Заузврат, свештеници су током верских церемонија и обреда давали филипинском племству посебно место, штитећи га од разних злоупотреба којима су били склони представници градске власти у Манили. На тај начин су припадници шпанског клера били оличење колонијалне силе и престижа којем је филипинска елита тежила. Са урбанистичко и правно-административне стране градови и општине су били уређени по угледу на шпанске градове и у њима су мештани били подучавани разним западњачким занатима.

Осим у случајевима колизије са основним принципима шпанскохришћанског морала, административни апарат се ослањао на обичајно право Филипина у споровима везаним за прехиспански статус потчињених грађана, питања наследства и мираза, док се у кривичним и грађанским поступцима изузетим од обичајног права примењивало класично римско право. Са старим Римом је у одређеном смислу била повезана и изградња града Маниле, саграђеног у шпанском ренесансном стилу типичном за Индије, у облику геометријски правоугаоних уличних мрежа сличних уређењу логора римских легионара и са централним тргом око којег су била смештена нека од најважнијих градских јавних здања. У Манили је био основан Врховни суд и његове функције су остале исте све до бурбонских реформи и средине деветнаестог века. Правно-административни систем поделе архипелага на дванаест покрајина, по угледу на Кастиљу, са већим покрајинама подељеним у провинције, мисионари су одржавали у договору са локалним лидерима, прилагодивши се локалној управи економије и одржавајући нову управу уз финансијску помоћ. Према шпанском законодавству аутохтоно становништво је имало статус националне мањине и уживало је заштиту Краљевства и његових поданика, а са административног аспекта филипински урођеници су имали статус политичке заједнице народа са властитим законодавством и судијама и имали су извршну власт са моделом локалног самоуправљања преузетим из Мексика. Друга најважнија јединица локалне управе, као нека врста претече општине, било је урођеничко село, односно *cabecera* са жупном црквом. Краљевски врховни савет Индија био је директно потчињен краљу, али у време владавине Филипа Другог било му је одузето управљање финансијама у корист Савеза за финансије. Од шездесетих година

шеснаестог века Филипини су припали вицекраљевству Нове Шпаније, а од 1583. године им је био додељен статус Генералне капетаније, на челу са представником *Gobernador Capitán General* који је имао власт над осталим гувернерима покрајина и главним управитељима. Та фаза владавине гувернера (*etapa de los gobernadores*) је трајала и у осамнаестом веку, међутим, у том периоду је дошло до јачања буржоазије, и она је почела да уместо племића заузима места у државној власти.

Такође у новом економском моделу богатство нације више није било у племенитим металима, него у развијеној пољопривреди, трговини и индустрији. Захваљујући богатству филипинских шума био је обезбеђен материјал за израду галеона, а разне врсте палми користиле су се за јело, производњу пића и одеће и за потребе грађевинарске индустрије. Од јестивих биљака на првом месту се узгајао пиринач, кога су неки хроничари називали „хлеб острва“, иако је од седамнаестог века била сејана и пшеница, коју су конзумирали углавном Шпанци, а такође су били узгајани и дуван и шећерна трска, од које је Краљевска компанија Филипина остваривала значајне приходе. Према појединим историчарима, заправо су урођеничка друштва била главни носиоци развојног процеса и друштвене организације Филипина у колонизацијском процесу до деветнаестог века, односно до слома шпанског краљевства (1810-1824). Ти историчари раздвајају три фазе колонизације Филипина – прву фазу од доласка Шпанаца до последњих година шеснаестог века; другу фазу од прве деценије седамнаестог века до средине осамнаестог века (тзв. владавина гувернера или *etapa de los gobernadores*); и трећу фазу која траје до почетка деветнаестог века, односно до периода пропадања шпанске империје у којем се његове последње две етапе могу одредити као постколонијалне, јер се протежу до прве деценије двадесетог века и на Филипинима су, иако још увек под северноамеричком влашћу, још приметни утицаји шпанског колонијалног наслеђа. Оно што такође сазнајемо из овог дела монографије је да је временом систем енкомијенде и наплате пореза, којим су у односу на повлаштене земљопоседнике били погођени највише сеоски пољопривредници, радници на плантажама и остали припадници нижих друштвених слојева, потакао многе немире на подручју хиспанске Америке и на Филипинима.

Као увод у завршни део монографије ауторка је приказала како је, након што је 1713. године *Утрехтским споразумом* био завршен рат за шпанско наслеђе који су водиле Енглеска и Низоземска република против Француске и Шпаније, и након поделе шпанских посела у Европи, наступио период јачања просветитељских

револуционарних идеја осамнаестог века о прогресивистичком интернационализму и напуштању протекционистичке економије у корист развоја слободне трговине и отварања граница. То је, заправо, отворило пут трговачком и војном продору британске Источно-индијске компаније на простор Пацифика. Тако су почетком Седмогодишњег рата 1762. године британска Источно-индијска компанија и војска окупирале Манилу све до 1764. године, када је постигнут договор о њиховом повлачењу, што је, ипак, најавило промене у геополитичкој и економској констелацији колонијалних сила на том подручју. Од 1765. године шпанско краљевство је почело да развија антимонополистичку колонијалну трговину, тако да су шпански градови развили трговину са лукама на Великим Антилима, острвима Маргарита и Тринидад.

До *Споразума о слободној трговини* 1778. године Шпанија је заступала протекционистичку политику и монопол Севиле над трговином са Индијама, а реформаторске либералне бурбонске идеје су подразумевале модернизацију фискалне политике, привреде, управе и војске. У том периоду структура становништва на Филипинима је остала суштински иста као и у ранијим вековима, сачињена од три владајуће групе становника – урођеничке и најбројније кинеске, тј. филипинско-кинеске, и најмалобројније шпанске групе, насељене у области лука Маниле и Кавите. Да би се успоставила директна веза између Маниле и Севиле, уз заобилажење Рта Хорн и мексичког учешћа у трговини, 1785. године је била основана Краљевска компанија Филипина (*Compañía Real de las Filipinas*) са идејом привилеговане позиције у трговини са азијским лукама и у продаји оријенталних производа на територији Америке. Међутим, још од шеснаестог века, поготово почетком осамнаестог века, нове транспацифичке трговачке руте су у филипинске воде довеле, осим Шпанаца, такође и Холанђане, Енглезе и Французе. Тако у овом делу монографије сазнајемо да су Британци, да би истиснули Шпанце из трговачких токова на Истоку и да би остварили трговину морским и шумским плодовима за којима је постојала потражња у Кини, посредством азијских посредника почели да се мешају у трговину галеонима или купују мексичко сребро индијским текстилом. Уз то, иако је до друге половине седамнаестог века сребро чинило од 85% до 95% товара америчких производа који су стизали у Шпанију, почетком деветнаестог века у Европи је опала вредност сребра, а крајем века и у Азији, што је утицало на пад његове цене на светском тржишту, а самим тим и на профитабилност шпанске

трговине галеонима. Упркос проблемима са пласманом неких производа са Филипина на светском тржишту, филипински памук је нашао примену у текстилној индустрији, био је извожен у великим количинама у Кину и био је цењенији него индијски памук. Када је реч о племенитим металима, због мале количине сребрне руде пронађене током шеснаестог и седамнаестог века Филипини су били сматрани сиромашним подручјем, без обзира на извесну количину злата која је била експлоатисана у локалним рудницима. Средином осамнаестог века пажња је била преусмерена ка експлоатацији гвожђа, али је вађење ове руде све до краја века дало ограничене или скромне резултате.

*

У трећем делу монографије под називом „Бреме и дарови колонијалног наслеђа“, надовезујући се на претходне делове монографије приказан је утицај шпанских мисионара у формирању образовног система Филипина. Прве образовне институције настале су као плод рада и залагања шпанских свештеника, тако да су, на пример, доминиканци водили школу за сирочиће у околини Маниле, која је од 1640. године била под краљевским патронатом, а од 1706. године та школа је добила назив *Colegio de San Juan de Letrán*. Са друге стране надбискуп Мигел де Бенавидес је основао школу *Colegio de Santo Tomás*, којој је завештао сву своју имовину и која је временом прерасла у чувени универзитет. Као заштитници образовања у високом друштву посебно су се истицали језуити. Крајем шеснаестог века језуитски свештеник Педро Ђирино основао је школу за шпанску децу, која је такође временом постала универзитет. У Манили су такође постојале још две школе за жене: прва школа *Santa Potenciana* основана крајем шеснаестог века била је намењена образовању кћерки истакнутих шпанских војсковођа, док је 1632. године братство *Misericordia* основало школу *Santa Isabel* за напуштене шпанске девојчице. Будући да је од седамнаестог века шпанско краљевство уложило напоре да развија двојезичност, током осамнаестог века су били приметни напори усмерени ка ширењу шпанског језика на Филипинима. Готово до краја колонијалног периода образовање је било у рукама клера. Тако је у Манили 1830. године постојала једна државна основна школа, а у градовима у којима су постојале диоцезе постојале су стручне средње школе у којима је припадницима филипинске елите био предаван шпански језик. Временом су утицај просветитељства и раст друштвеног незадовољства потакли раст приватних образовних институција (трговачких школа, вечерњих школа, уметничких школа, итд.).

У доба Карлоса Трећег идеју о монополистичком тржишту из 1593. године је од 1759. године заменио концепт либералне економске политике. Након што је 1785. године Краљевска компанија Филипина покушала да уједини америчку и азијску трговину, лука Манила је постала потпуно отворена за трговину. Краљевска компанија Филипина је 1834. престала са радом, али је до тада куповна моћ становништва већ ојачала и тиме утицала на развој локалне пољопривреде и трговине. У време владавине Хосеа Баска и Варгаса на Филипинима (1778-1787), када су уведене пореске реформе, државни монопол, а затим и провинцијски монопол над производњом дувана, почела је да ради царина у Манили и био је успостављен порез на промет. Последњи гувернери при крају века просветитељства су били Рафаел Марија де Агилар и Понсе де Леон који су у урбанистичком и безбедносном смислу урадили много за грађане Маниле, асфалтирајући улице, постављајући споменике, градску расвету, оснивајући астрономску опсерваторију, пилотску академију и школу цртања, као и учвршћујући утврђења и обезбеђујући град од напада Енглеза. Међутим, између осталог, због технолошке премоћи Велике Британије у области поморске трговине од 1815. године, а од 1820. године и због њеног преузимања примата у извозу и препродавању текстила, порцелана, зачина, свиле и осталих производа из Кине и осталих азијских држава у Европи и Америци, прекоокеанска трговина галеонима је почела да слаби. Иако на овом месту у монографији ауторка не залази у објашњење шире геополитичке и идеолошке позадине сукоба шпанске монархистичке трговине против британске економско либералне монархистичке трговине на подручју Филипина, она ипак дескриптивним наративом догађаја који су се одвијали у том периоду баца светло на почетак глобалне политичке економије на примеру раста утицаја британске робовласничке трговачке Источно-индијске компаније, чији познати службеници Адам Смит и Џон Стјуарт Мил су временом постали утицајни мислиоци у академским институцијама широм света. Ауторка монографије, међутим, примећује да, иако већина историчара сматра да је главни узрок завршетка трговине галеонима из Маниле била борба за независност у америчким колонијама и инвазија Француске на Шпанију, заправо је након 1815. године ниска стопа приноса на инвестицију на морској рути између Мексика и Филипина била кључни разлог нестанка политичке воље власти да се очува трговина галеона на тој релацији, чиме је и био завршен читав један период економске историје Филипина и Мексика.

С друге стране, како ауторка примећује, поврмени

краткотрајни устанци локалног филипинског становништва против експлоатације њиховог рада временом су добили карактер револуционарних борби усмерених ка стицању аутономије Филипина. Ипак, главни узрок који је довео до преласка са традиционалног, верског и културноевропски-оријентисаног вредносног модела на секуларни, англосаксонски и модерни културолошки модел на колонизованим Филипинима није било суштинско размимоилажење хиспанског и филипинског културног идентитета, већ нестанак хиспанско-филипинске генерације интелектуалаца који су признавали културолошку асимилацију и били оснивачи покрета за изједначавање филипинских права са шпанским правима, те је након тога уследила и револуција на Филипинима и оснивање Републике Филипини.

У овом завршном делу монографије ауторка је такође приказала да се у склопу нових друштвених појава на Филипинима појавио и верски милитаристички покрет, браниоци Христовог страдања познати као *rayson*, које савремени аутори дефинишу као јаку опозицију колонијалним властима, а поготово свештенству. Пајсон је, како објашњава ауторка, био нека врста верске праксе са помешаним елементима „фолк католицизма“ и паганских веровања која се није подударала са римокатоличком доктрином Шпанаца и који је након изумирања епископске традиције током шеснаестог и седамнаестог века помогао филипинском народу да очува кохерентну слику о другима и свом месту у свету. Локални револуционарни лидери су га успешно искористили за потребе обједињавања народа путем слика и колективних верских осећања у борби против колонијализма. С друге стране, либерализам усмерен ка заштити личних слобода, слободног тржишта, антиклерикализма и трговине у комбинацији са последицама Француске револуције и Наполеонских ратова водио је јачању политичког либерализма на глобалном нивоу и развоју умерених социјалистичких и радикалнијих демократских идеја које нису одобравали монархија, црква и аристократија. Такође, за разлику од Хабзбурговаца, бурбонски владари су настојали да наметну нови модел централистичке државе и у том смислу су и Филипинци почели да осећају последице промене власти. Некадашњи *Савет Индија*, задужен за прекоокеанске колоније, био је, као и у Енглеској, Француској и Холандији, замењен Министарством спољних послова, те је Филипинима, што је било у супротности првобитном договору, уместо статуса шпанске провинције био додељен статус колоније. Смењивање чак 24 филипинска гувернера кроз прву половину деветнаестог века било је одраз борбе разних

фракција за власт у шпанској престоници Мадриду. Јаз између донетих закона и могућности њихове примене на Филипинима је будио незадовољство код Филипинаца и реорганизација колонијалне власти је изазвала праву друштвену, политичку и економску револуцију на Филипинима, како између припадника горњих слојева друштва око поделе власти, тако и у односу сиромашнијих слојева друштва према спољним и унутрашњим законима, контроли и наметима и међу војним пуковима. Међутим, почетком деветнаестог века још увек нису биле формиране елите или друштвене групе које су могле да се организовано супротставе постојећем колонијалном систему. У промишљању геополитичке ситуације пред избијање револуција и немира, који су довели до стварања Републике Филипини, приказано је како је у деветнаестом веку због поправљања односа, из политичко-економских разлога, између ослабљеног Отоманског царства и Европе, пловидба Пацификом постала непотребна. Уз то, пад цене сребра на светској берзи и изградња Суецког канала 1859. године означили су крај активне трговине преко Мексика. Након што је Наполеон напао Иберијско полуострво почетком деветнаестог века и америчке колоније се бориле за аутономију, дошло је до раста револуционарних доктрина и слома раније апсолутистичког режима. Бурбонска династија и јачање римокатоличке цркве су утрли пут грађанским ратовима између апсолутиста и либерала до друге половине деветнаестог века.

Будући да је Шпанији као учесници Наполеонских ратова била потребна подршка прекоокеанских колонија-поданика, 15. октобра 1810. године шпанска власт је усвојила *Уредбу о прекоокеанским колонијама* проглашавајући их саставним деловима краљевства и његовим равноправним члановима. Затим је шпанска власт Уставом из 1812. године прецизно одредила подручје својих прекоокеанских територија, на тај начин захтевајући од Американаца и Филипинаца да учествују у борбама у одбрани своје отаџбине. Међу становницима колонија Западних Индија, тј. Америке одзив властима је био делимичан, али будући да је тај захтев био схваћен више као позив у борбу за сопствену независност, Филипинци који су се одазвали на тај позив бранили су интересе шпанске монархије као своје сопствене. У другој половини века јачале су социјалистичке идеје и раднички покрети, дошло је до досељавања становништва из села у градове и до експлоатације припадника радничког слоја. На Филипинима је наплата пореза погађала припаднике сиромашнијих слојева становништва који су плаћали исту стопу пореза као и имућни

земљопоседници. Након што је држава наметнула монопол на производњу дувана и филипинских пића, забранивши узгајање осталих усева, на северу Лузона су избиле народне побуне и протести. Сељаци из средишње равнице Лузона су морали да уступе своје земљиште за узгој пиринча неколицини богатих земљопоседника, а извоз јефтиног памука од стране британских фирми је довео до колапса ткалачке индустрије на западу Висаја. Тако се у разједињеним локалним заједницама појавио јаз између растућег сиромашног радничког слоја и новонастале руралне елите и нетрпелјивост према шпанском колонијалном систему. Овде се читаоцу монографије намеће свест о разлици у обликовању образовног система Филипина и осталих држава у истом периоду. На пример, у случају модернизације Јапана у другој половини деветнаестог века локални интелектуалац Фукузава Јукићи се залагао за слање истакнутих јапанских студената и стручњака у најуспешније стране државе у области појединих наука, како би се они с тим знањем вратили у своју државу и употребили га за добро свог народа и развој своје државе. С друге стране, либерализацију филипинског тржишта и међународну експлоатацију архипелага су форсирале различите стране државе заинтересоване за филипинске природне ресурсе и индустријске производе. Почетак и средина деветнаестог века су најавили корене друштвених промена у различитим државама широм света. У првој половини деветнаестог века долази до локалних устанака за ослобођење од колонизатора у појединим државама. Средином деветнаестог века, 1848. године, објављен је Комунистички манифест од стране Карла Маркса и Фридриха Енгелса. Ратови су се водили не само за освајање територија, него и за ширење утицаја различитих идеологија и интереса на територију Европе. Такође био је видљив интерес Сједињених Америчких Држава за контролу сировина и производа на америчком континенту.

С друге стране, након трогодишњих Опијумских ратова Кина је била поражена и Нанкинг уговором их 1842. године Енглеска је добила финансијску компензацију и територијалне уступке (острво Хонг Конг) као ратну репарацију од Кине, а Вампоа уговором из 1844. године Енглеска и Француска су добиле право да сместе своје морнаричке снаге на кинеску обалу. Након тога Кина је имала висок дефицит у државном буџету и повећање пореза и дошло је до одласка радне снаге из државе, а након Другог „Опијумског рата“ уследило је даље отварање трговачких процеса западних држава са Кином. Међутим, у случају Филипина, како објашњава ауторка монографије, према неким ауторима, због утицаја појединих

страних, углавном англо-америчких трговачких компанија које су развиле на различитим регионима филипинског архипелага независне везе са глобалним капиталистичким тржиштем, као на пример у случају извоза шећера и манилске конопље, филипинске регионалне економије нису биле интегрисане у јединствен економски систем и Шпанија није успоставила правни оквир који је могао да омогући управљање кључним економским ресурсима на архипелагу. Тако су период формирања модерне државе Филипина обележили политичка нестабилност у престоници Манили и честе промене у управној власти Филипина.

Након што је 1873. године одобрена прва царинска тарифа у зони слободне трговине у случају производње шећера и других локалних биљака осим дувана, а нови морски путеви и развој технологије омогућили лакшу комуникацију Филипина са Европом, Америком и Азијом, дошло је до ширења државног апарата и јачања филипинског буржоаског слоја оријентисаног на трговинске односе са странцима. Од 1870. године, поготово од 1891. године, када је Шпанија почела да заговара протекционистичку политику и да сматра Филипине својим заштићеним тржиштем, увоз шпанске робе постао је олакшан, и крајем шпанске ере колонијална управа Филипина одржавала се захваљујући новцу од царинских дажбина. Међутим, шпанска власт је 4. јула 1861. године на Филипинима основала *Административни савет (Consejo de Administración)*, којим су примењивани посебни закони усвојени независно од Устава Шпаније донешеног 1876. године. То је и утрло пут ка филипинско-хиспанском раздору, односно ка стварању Републике Филипини, као и уласку северноамеричке демократије у политички живот Филипинаца и модерној етапи у развоју државног идентитета Филипина. У том периоду у Филипинима, у амбијенту одвијања трговине у лукама и успостављања система јавног школовања, дошло је до појаве издавачке индустрије и почело је оснивање тајних револуционарних друштава за независност Филипина. Реформе Мануела Бесере и Антониа Мауре у последњој деценији деветнаестог века омогућили су учешће Филипинаца у локалној власти, спречавање корупције, реструктурирацију општинске и покрајинске власти, реорганизацију правосуђа и државних финансија. Ипак, због рестриктивних мера у модернизацији филипинске јавне управе и економије, као и због још ранијег удаљавања филипинских посланика из парламента, спречавања јачања националистичких покрета за независност од стране власти, и ускраћивања појединих права Филипинцима, а која су била омогућавана Шпанцима, припадници филипинске

трговачке буржоазије су усмерили своју пажњу ка развоју трговачких односа са Великом Британијом, Кином, Сједињеним Америчким Државама и Аустралијом. Све то је кулминирало револуционарном борбом за независност и склапањем савеза са северноамеричким званичницима који су Филипинцима обећавали бољу будућност, и филипински трговци су се све више окретали трговини са америчким, немачким, британским и кинеским предузетницима. Такође, постојале су тензије између придошлих шпанских функционера и локалних креолских шпанских-филипинских функционера који су подржавали либералну струју у Шпанији.

Како примећује ауторка, некадашња друштвено-економска формација, у чијем врху су били Шпанци, а у темељу урођеници (*indios*), са Кинезима као економском споном, постепено је уступила место припадницима новог грађанског друштвеног слоја просветитељских уверења, често образованима на филипинским универзитетима и професионално усавршаваним у европским или северноамеричким институцијама. Неки међу њима, често и у форми књижевног изражавања, почели су да се отворено залажу за друштвено признање и уважавање филипинског народа и за формирање националне свести. На таласу таквих револуционарних и либералних кретања и несугласица са шпанским властима и римокатоличком црквом, неки филипински интелектуалци су постајали чланови међународних братстава масона, чији су се чланови први пут појавили на Филипинима 1880. године. Један од најистакнутијих политичких лидера међу Филипинцима Марсел де Пилар, који се поставио на чело такозваних „пропагандиста”, залагао се за заустављање корупције у власти, за званично прихватање Филипинаца као лојалних грађана Шпаније и за усвајање и примену шпанских правних одредби и закона на Филипинима као провинцији Шпаније, затим за ограничавање моћи шпанског клера који је управљао скоро свим секторима јавног живота, као и за опорезивање грађана у складу са њиховим имовним стањем, те и за формирање филипинске владе са представницима у шпанском парламенту. С друге стране, један од представника сепаратистичког покрета је био Хосе Рисал који је објављивао часопис *La Solidaridad* са групом истомишљеника и који је 1896. године био стрељан након једне оружане побуне. Као лидер опозиције га је наследио официр Емилио Агиналдо и 1897. године је формирана револуционарна влада са Агиналдом као председником. Та влада је донела први Устав Филипина, у коме су били заступљени одбрана основних људских права и заступање

одвајања Филипина од Шпаније и декларације Филипина као независне републике.

Међутим, након интервенције шпанске владе и привременог примирја 1899. године Филипинци су током шпанско-америчког рата започели борбу против Американаца, и 1907. године борбе за независност револуционарних филипинских снага су биле завршене. Шпанији су до 1898. године остале само мала острвска област на Антилима, Филипинска и Маријанска острва и још нека острва Микронезије. Међутим, након што је у освит двадесетог века председник Сједињених Америчких Држава Вилијам Мекинли објавио рат Шпанији, одлучио је да због економских и стратешких интереса САД анексирају Филипине. Објавио је *Проглас о добровољној асимилацији* и на основу мировног споразума у Паризу 1898. године Шпанија је Северним Американцима уступила Филипине за 255 милиона долара.

На крају, иако су три генерације филипинских историчара образованих под утицајем америчког колонијалног режима истицале концепт етничке чистоте и одбацивања шпанске и мексичке културе, па је у том смислу географско-расни фактор азијатског био стављен у први план као носилац филипинског идентитета, ауторка монографије закључује да ипак, у свеукупном промишљању успостављања идентитета савремених Филипина, не може да се пренебрегне развој колективног идентитета филипинског народа којем су придонели и аутохтона традиција Филипинаца и период шпанског колонијалног режима. Штавише, како ауторка истиче, неки аутори сматрају да су под шпанском управом Филипинци не само развили национални идентитет, него су до 1970. године постали, у друштвено-административном, политичком и економском смислу, једна од најнапреднијих нација на југоистоку Азије.

*

У завршним разматрањима ове монографије, храбро написане у маниру географа, политиколога, антрополога, етнолога и историчара Луиса Моргана, Ларија Волфа и Царета Дајмонда, ауторка је истакла еклектицизам у сажимању и формирању модерног филипинског идентитета у склопу тог процеса и закључила да су Филипини својеврстан пример културолошког синкретизма у преношењу колонизаторских вредности, манира, уверења, обичаја и знања аутохтоном становништву. Тиме је ауторка уједно и завршила свој приказ изградње пре-шпанског и модерног државног идентитета Филипина, као једне до сада у српској научној литератури непознате „коцкице“ у темпорално-

спацијалном мозаику светске цивилизације, а толико неопходне за разумевање процеса колонизације и глобализације у азијскопацифичком региону и читавом свету.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Diamond, Jared. 2005. *Guns, Germs and Steel: The Fates of Human Societies*, New York: W.W. Norton & Company.
- Fairbank, John K. 1953. *Trade and Diplomacy on the China Coast: The Opening of the Treaty Ports, 1842-1854*, Vol. I, Cambridge, Mass., Harvard University Press.
- Fukuzawa, Yukichi. 1981. *Autobiography of Fukuzawa Yukichi (with Preface to the Collected works of Fukuzawa)*, transl. by Kiyooka Eiichi, Tokyo: The Hokuseido Press.
- Kato, Yuzo. 1994. "Asian Relations Set Stage For Arrival of West", *The Yoke*, Vol. 12, No. 67, September 1994, Yokohama: the Yokohama Association For International Communication and Exchanges.
- Morgan, Lewis H. 1907. *Ancient Society*, Chicago: Charles H. Kerr.
- Ruvenen, Pjer, 1965. *Pitanje Dalekog Istoka 1840 – 1940*, Beograd: Prosveta.
- Said, Edvard, 2009. *Orijentalizam*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Schumpeter, Joseph A. 1954. *History of Economic Analysis*, London: Allen & Unwin.
- Scidmore, Eliza Ruhamah. 1900. *China, the Long-Lived Empire*, New York: The Century Co.
- Singh, Patwant, 1971. *The Struggle for Power in Asia*, Hutchinson of London.
- Smit, Adam. 1952. *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda I, II*, prev. Marijan Hanžekovic, Zagreb: Kultura.
- Stošić, Sanja. 2021. *Kolonijalna politika Španije: Filipini kao studija slučaja*, Beograd: Institut za političke studije.
- Šuljagić, Sanja. 2009. *Procesi modernizacije Japana*, Beograd: Institut za političke studije.
- Treat, Payson J. 1934. "China and Korea, 1885-1894", *Political Science Quarterly*, Vol. 49, No. 4, December 1934, New York: the Academy of Political Science.
- Wolf, Larry, 1994. *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization in the Mind of the Enlightenment*, Stanford University Press.

Sanja Šuljagić
Institute for Political Studies, Belgrade

DEVELOPMENT OF FILIPINO IDENTITY AND THE SPANISH COLONIZATION OF THE PHILIPPINES IN THE VIEW OF SANJA STOSIC – A CRITICAL REVIEW

Resume

For the first time in Serbian academic literature has been presented the formation of autochthonic Filipino identity and hispanization of the Philippines (from the latter half of the 16th to the 20th century) in a form of one single book of a hispanist and historian Sanja Stosic. In her debut monograph, named *Colonial politics of Spain: the Philippines' Case Study*, Sanja Stosic analyzed Spain's effort to control the Pacific, as well as the shift in trading *patterns* entailed in the long run changes in Imperial Spain's geo-military ambitions in Asia. Within the presentation of different periods of development of autochthone and authentic Filipino identity and Hispanic colonial policy in the Philippines, the author managed to explain the gradual development of educational, socio-administrative and cultural systems from the latter half of sixteenth to twentieth century. Likewise, the author of the monograph has simultaneously presented the birth of Pacific and world trade dated to the founding of Spanish Manila, or the development of Hispanic, Anglo-Saxon and global transocean economy, as well as the clash of opposing *concepts of monarchism* and anti-monarchism during eighteenth and nineteenth centuries. The Spanish colonization of the Philippines was inevitably related to the Spanish colonial empire and Spanish trade systems through the Atlantic and Pacific. In this monograph, the author described different aspects of the Spanish colonial rule over the Philippines and control of the native Filipinos and underlined significant correlation between the Spanish *colonialism* in the Philippines, early stages of globalization and structural *transformation* in the *world economy* due to the emergence of modern Southeast. In this way the monograph has successfully evaluated the causes of actions of the Spanish monarchy, Spaniards' reactions to native population and consequences of Spanish involvement in

the Philippines, by finding direct *correlation* between the social systems and created structures, influence of Christian missionaries and the rebellions and conflicts with native populations.

Keywords: the Philippines, Filipino identity, Spanish colonization, Anglo-Saxon liberalism, transocean trade, global economy

---

* Овај рад је примљен 21. јуна 2021. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 9. августа 2021. године.